

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

оның пайымынша тек белгілі бір кәсіптің иесі болу емес, сол кәсіп сізге байлық әкеле алуы тиіс.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Роберт Кийосаки //Богатый папа, бедный папа / Издательство: Попурри, 2009, 272 стр.
2. http://praktiks.com/tri_sistemy_nashego_mozga/

ӘОЖ 16.01.33

«АВАТАР» ФИЛЬМІНІҢ АУДАРМАСЫНДАҒЫ ТҮРЛЕНДІРУЛЕР

Иманбаева Сабина Саматқызы

Sopik0205@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, филология факультетінің
4- курс студенті, Астана, Қазақстан.
Ғылыми жетекшісі – Мұратова Г.Ә.

Қазіргі адам өмірін киносыз елестету бұрыннан мүмкін емес. Бұл өнер адамзат мәдениетінің техникалық және бейнелеу өнерінің әртүрлі аспектілерін дамытудың симбиозы болып табылады және адам жетістіктерінің айқын көрінісі болып табылады. Бұл белгілі ленталардың кейіпкерлері ұсынған басқа адамдардың өмір тарихына еруге мүмкіндік береді. Бұл басқа елдер мен халықтардың тұрмысы мен дәстүрлерінен бастап саяси және экономикалық өмір салтына дейінгі бөтен мәдениетті зерттеудің кең қол жетімді әдісі.

Фильмдер әр түрлі халықтардың өмір салтын азды-көпті дәл бейнелейді, дегенмен оларды жасаушылардың көзқарасы мен қабылдауы көрермендердің қабылдауына көзілдіріктің белгілі бір түсін кигізіп қойғандай болады және олар көркем шығармалардың айқын бағытын анықтайды. Біз үйдегі жағдай сияқты ұсақ-түйектерден бастап, көңіл-күйі нашар және бейқам көріністен бастап, алкогольдің артық мөлшеріне зар адамдардың мультфильмдік бейнесіне дейін және лас киім киген ашуланшақтықты көре аламыз. [1, 1 б]

Көркем фильм – вербалды және вербалды емес компоненттерді (сюжеттік желілер, идеялық-философиялық мазмұн, жанрлық сипаттамалар, бейнелік және дыбыстық диапазон) қамтитын поликодтық мәтіннің бір түрі. Фильмнің атауы осы көптеген когнитивтік, эмоционалдық, құндылық және мәдени кодтарды біріктіретін бейнелі-семантикалық орталық ретінде қарастырылады. Фильмнің атауы көп функциялы бірлік болып табылады және номинациямен шектелмейді. Ғалымдар фильм атауларының коммуникативті, эстетикалық, репрезентативті, ақпараттық, байланыстырушы, мәтін құраушы, жарнамалық, тартымдылық, прагматикалық және болжау қызметтері сияқты қызметтерін ажыратады. Сонымен бірге, негізінен кинопрокатшылардың коммерциялық мүдделеріне қызмет ететін жарнамалық функцияның басқа функцияларды жүзеге асыруға кері әсер етпеуі маңызды.

К. О. Панова және Е. В. Бондаренко фильм атауларын аударуды қиындататын факторлардың екі тобын ажыратады: экстралингвистикалық және лингвомәдениеттану. Бірінші топқа кинопрокат компанияларының талаптары мен цензура кіреді; екіншісі-лингвистикалық тосқауыл тудыратын факторлар. Соңғысына қарай авторлар Л.К. Латышевке шет тілі (ШТ) және аударма тілі (АТ) жүйелерінің айырмашылығы, шет тілі (ШТ) мен аударма тілі (АТ) нормаларының сәйкес келмеуі, шет тілі (ШТ) мен аударма тілі (АТ) сөйлеушілерінің сөйлеу нормаларының сәйкес келмеуі, шет тілі (ШТ) мен аударма тілі (АТ) сөйлеушілерінің ақпаратқа дейінгі қорларының сәйкес келмеуі жатады. [2, 2 б]

Субтитрлерді қолдана отырып кинофильмдерді аудару жазбаша аудармаға жатады, өйткені субтитрлер – бұл көрермендер экранда көретін мәтін. Зерттеушілердің субтитрлер арқылы аударуға қатысты пікірлері әртүрлі. Олардың кейбіреулері фильмнің бұл түрін киноның «таза» аудармасына жатқызады, өйткені аударманың бұл түрі көрермендерге актерлердің дауыстарының табиғи дыбысын естуге мүмкіндік береді. Субтитрлерді қолдана

отырып аударма түпнұсқаны бұрмалау, мүмкін мәдени алшақтықтарды салыстыру, көрермендерге фильмнің аударма нұсқасын емес, түпнұсқаны көріп тұрғандай сезіну сияқты кемшіліктерсіз. Дегенмен, субтитрлер арқылы аударудың кемшіліктері де болуы мүмкін, олардың негізгісі — көрермен субтитрлерді оқып, оларды экрандағы суретпен байланыстыра алмайды.

Ақпараттық жүктеме тым көп диалогы бар фильмді көргенде, көрермендер оның мазмұнын түсіну үшін экрандағы актерлерге қарамайды, сонымен қатар барлық көрермендер іштерінен оқи алмайды, осының бәрі фильмді көру барысында кері әсер етеді. Сондай-ақ, экранда субтитрлердің пайда болуы фильмнің үйлесімді тұтастығын эстетикалық тұрғыдан бұзады. Нәтижесінде көрермен фильмді біртұтас нәрсе ретінде емес, екі бөлімнен тұратын фильм ретінде қабылдайды.

Аударма процесін зерттеушілер түпнұсқа мәтінді дәл жеткізу сияқты аударма идеясынан алшақтай бастады. Медиа мазмұнның ұлғаюымен фильмдер мен теледидар бағдарламалары аударыла бастады, қайта түсірілді, қайта жарияланды, жергілікті нарықтарға бейімделді, пішімін өзгертті және мұның бәрі көптеген адамдардың қатысуымен болады. Осылайша, «түпнұсқа мәтін» және «автор» ұғымдары біртіндеп жинақтаушы мағынаға ие бола бастады.

Аударма мәтінінің түпнұсқа мәтінімен байланысы, аударма мәтінінің қабылдаушы мәдениетте атқаратын функциялары, оны адресаттың қабылдауы-осы тақырыптардың барлығы аудиовизуалды аударма саласындағы заманауи зерттеулер үшін өте маңызды. Байланыс, ақпарат алмасу құралдарының дамуымен реципиенттер саны артып келе жатқанын ескеру қажет. Көптеген еуропалық фильмдер әртүрлі елдердің қатысуымен жасалады, бұл олардың мәдениеттерінің белгілі бір дәрежеде бірігуін білдіреді. Кейіпкерлер әртүрлі тілдерде де сөйлей алады. Сонымен, режиссер Квентин Тарантиноның "Inglourious Basterds" фильмінде кейіпкерлер неміс, француз, итальян және ағылшын тілдерінде сөйлейді. Режиссердің ниеті бойынша ағылшын тілінен басқа барлық тілдердегі диалогтар мәдени диссонансты болдырмау үшін және көрерменді болып жатқан атмосфераға батыру мақсатында түпнұсқа дыбыстық тректі сақтай отырып, субтитрлермен сүйемелденуі тиіс.

Америкалық-қытай анимациялық фильмі «Abominable» өз атауын the abominable snowman (аққала) тіркесінің қысқаруы нәтижесінде алды, өйткені фильмнің басты кейіпкері - жас Йети. Сөзбе-сөз аударғанда, abominable жағымсыз, жиіркенішті, арамдық деген теріс коннотацияға ие, ал бұл кейіпкер бұл аудармаға мүлдем қара-қайшы келеді. Мультфильмнің аударылған атауын түпнұсқа фразға дейін кеңейту теріс мағынаны сақтайды, өйткені орыс көрермендерінің санасында Bigfoot (қар адамының) құбылысы жұмбақ, қорқынышты және қауіпті нәрсе ретінде қабылданады. Эстетикалық ойларды басшылыққа ала отырып, аудармашылар фильмнің орыс тіліндегі нұсқасына «Эверест» атауын берді: Эверест тауында басты кейіпкердің үйі орналасқан және достары Йетиді осылай атайды. Тақырыптың локализациясы теріс коннотацияны толығымен жойған ауыстыру арқылы жасалды. Аудармашылар фильм тақырыптарының мәнін сақтай отырып, мәдени эвфемизм әдісін пайдаланды. [2, 2 б]

Киноиндустрияда фильмнің мазмұнын басқа тілге аудару үшін әртүрлі аударма әдістері қолданылады. Төменде киноиндустриядағы ең көп таралған аударма әдістері келтірілген:

Дубляж-бұл актерлердің түпнұсқа сөйлеуі фильм көрсетілетін тілге ауыстырылатын аударма әдісі. Бұл әдіс Ресейде және фильмдерді дауыстау дәстүрі басым кейбір басқа елдерде ең танымал.

Субтитрлер-бұл фильмді көрсету кезінде экранда пайда болатын және актерлердің сөйлеу аудармасын қамтитын мәтін. Бұл әдіс түпнұсқа саундтректі сақтауға мүмкіндік береді, бұл фильмнің атмосферасы мен сипатын сақтау үшін өте маңызды.

Дауыстау немесе дыбыстау-бұл аудармашылар сөйлеуді басқа тілге жазып, оны түпнұсқа бейне қатарымен синхрондау әдісі. Дубляждан айырмашылығы, бұл әдіс түпнұсқа аудио тректі сақтауға мүмкіндік береді, бірақ оны шығару үшін көп уақыт пен күш қажет.

Локализация-бұл фильмді белгілі бір мәдениет пен аймаққа бейімдеу процесі. Локализация диалогтағы өзгерістерді, жарнамалық жазуларды ауыстыруды және фильмді белгілі бір аймақтағы көрермендер үшін түсінікті және тартымды ететін басқа өзгерістерді қамтуы мүмкін.

Транскрипция-бұл шетелдік сөздер мен сөз тіркестерін басқа тілге оңай айтуға және түсінуге болатын әдіс. Бұл әдіс көбінесе фильмде аударуға қиын көптеген терминдер мен атаулар болған жағдайда қолданылады.

Бұл әдістердің әрқайсысының артықшылықтары мен кемшіліктері бар және әдісті таңдау көптеген факторларға байланысты, мысалы, бюджет, көрермендердің қалауы, мәдени айырмашылықтар және т.б. алайда, фильмнің аудармасы көрермендерге берілген тілде фильмнен ләззат алу үшін түпнұсқа мәтіннің негізгі мәні мен атмосферасын сақтауы маңызды.

Аватар фильмін ағылшын тілінен басқа тілдерге аудару мақсатында түпнұсқа мәтіндегі барлық нюанстар мен мағыналарды жеткізу үшін әртүрлі түрлендірулерді қолданды.

Ең жиі қолданылатын түрлендірулердің бірі-**транслитерация**. Бұл әдіс аударма тілінде баламасы жоқ сөздерді беру үшін қолданылады. "Аватарда" бұл, мысалы, орыс тіліне "Пандора" деп аударылған Пандора планетасының атауы.

Тағы бір кең таралған трансформация-идиомалар мен фразалық етістіктердің аудармасы. "Аватарда" "to walk a mile in someone's shoes" және "to get through to someone" деген тіркестер бар. Аудармада бұл сөз тіркестерін "өзіңізді басқа біреудің орнына қою" және "өз ойларыңызды біреуге жеткізу" деп аударуға болады.

Сондай-ақ, "Аватар" аудармасында парафразалық трансформация қолданылады. Бұл әдіс түпнұсқа мәтіннің мағынасын сөзбе-сөз қайталамай жеткізу үшін қолданылады. Мысалы, фильм контекстіндегі "let's ride" тіркесі "кеттік" дегенді білдіреді, бірақ аудармада "көлікпен кеттік" немесе "атпен кеттік" деп аударылуы мүмкін.

Сонымен қатар, "Аватар" аудармасында сөйлемдегі сөз тәртібінің өзгеруін табуға болады. Бұл әдіс аударма тілінің грамматикалық және синтаксистік ерекшеліктерін ескере отырып, аудармадағы сөздердің дұрыс ретін беру үшін қолданылады. Мысалы, аудармадағы "I see you" тіркесі орыс тіліне "Тебя вижу я", ал қазақ тіліне "Мен сені көремін" деп аударылуы мүмкін.

Тұтастай алғанда, "Аватар" аудармасындағы трансформациялар аударма тілінің түсінікті және табиғи болуын сақтай отырып, түпнұсқа мәтіннің барлық мағынасы мен контекстін жеткізу үшін пайдаланылды.

"Аватар" фильмін басқа тілдерге аудару-мәдениет пен өнерді таратудағы маңызды кезең. Аудармашылар түпнұсқа мәтіннің нюанстарын, реңктері мен мағыналарын басқа тілге аударуда қиындықтарға тап болады, сонымен бірге оның табиғи және көрермендерге түсінікті болуын қамтамасыз етеді.

"Аватар" фильмін орыс және қазақ тілдеріне аудару кәсіби аудармашылар мен лингвистердің көмегімен жүргізілді. Аудармашылар түпнұсқа мәтіннің мағынасы мен контекстін жеткізу үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолданды.

"Аватарды" аударудағы негізгі қиындықтардың бірі орыс тілінде дәл аналогтары жоқ атаулар мен терминдерді беру болды. Мұндай терминдер, мысалы, "unobtainium" және "Avatar". Аудармада бұл терминдер транслитерацияланған немесе олардың мағынасын білдіретін сөз тіркестері арқылы аударылған.

Тағы бір қиындық түпнұсқа мәтін контекстінде ерекше мағынасы бар идиомалар мен фразалық етістіктерді беру болды. Аудармада бұл сөз тіркестерін орыс тіліндегі ұқсас идиомалар мен фразалық етістіктер арқылы аударуға болады.

"Аватар" аудармасында парафраз әдісі де қолданылды, мұнда аудармашылар түпнұсқа мәтіннің мағынасын оның сөз тіркестерін тура қайталамай жеткізеді. Бұл әдіс аударма тілінің табиғилығын сақтауға және түпнұсқа мәтіннің барлық мағынасын жеткізуге мүмкіндік береді.

"Аватар" аудармасында көрермендер үшін аударманың табиғи және түсінікті болуы үшін аударма тілінің локализациялық ерекшеліктері де ескерілді. Мысалы, орыс тілінің грамматикалық және синтаксистік ерекшеліктері, мысалы, сөз сатау ерекшеліктері және фразеологизмдер ескерілді.

Жалпы, "Аватар" фильмінің аудармасы жоғары дәрежеде кәсібилікпен және аударма тілінің барлық нюанстары мен ерекшеліктерін ескере отырып орындалды. Аудармашылар барлық мағына мен контекстті жеткізе алды деген қорытындыға келуге болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Аниол, А. В. Межкультурная коммуникация и проблемы восприятия иностранных фильмов / А. В. Аниол, А. А. Ковалева // Наука и общество в эпоху технологий и коммуникаций : материалы международной научно-практической конференции, Москва, 03 декабря 2015 года. – Москва: Московский университет им. С.Ю. Витте, 2016. – С. 271-279. – EDN VXR VHZ.
2. Ахметзянова, Т. В. Перевод названий кинофильмов в контексте межкультурной коммуникации / Т. В. Ахметзянова // Проблемы модернизации современного высшего образования: лингвистические аспекты. Лингвометодические проблемы и тенденции преподавания иностранных языков в неязыковом вузе : материалы VIII Международной научно-методической конференции, Омск, 20 мая 2022 года. – Омск: Омский автобронетанковый инженерный институт, 2022. – С. 12-15. – EDN VVG OVS.

ӘОЖ 16.21.49

ӘРТИПТЕС ТІЛДЕРДЕГІ МАҒЫНАЛАС ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР ЖӘНЕ АУДАРМА

Кемелбекова Асел Жаркинбековна

kemelbekova-assel@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ магистранты, Қазақстан, Астана
Ғылыми жетекшісі –Сәтенова С.К.

Мақала қазақ және ағылшын тілдеріндегі мағыналас фразеологиялық бірліктерді талдауға арналды. Семантикалық тұрғыдан алғанда фразеологиялық бірліктер құрамдас бөліктерінің санына карамастан, тұтас ұғымдар ретінде қабылданады және сол арқылы лексикалық бірліктерден ерекшеленеді. Бірақ фразеологизмдер заттың, құбылыстың, ұғымның атын ғана атап қоймай, олардың белгілерін эмоционалдық-экспрессивтік тұрғыдан да сипаттайды.

Зерттеу барысында фразеологиялық бірліктердің тілдің лексикалық бірліктері сияқты құрамы және мағынасы жағынан әр түрлі болып келетіндігі, сонымен қатар кейбірі тілде бірнеше мағынаны білдіретіндігі анықталды. Сондай-ақ фразеологиялық бірліктер лексикалық бірліктер сияқты мағыналық жағынан синоним, антоним, омоним ретінде сараланады.

Түркі тобындағы басқа тілдердегі сияқты қазақ тілінде де тұрақты және ауыспалы компоненттері бар синонимдік фразеологиялық бірліктер өте көп және олардың саралануы ауыспалы компоненттердің семантикасына қарай жүреді. Синонимдік фразеологиялық бірліктердің осы ерекшеліктерін талдай отырып, З.Г.Ураксин құрамы жағынан ауыспалы фразеологиялық бірліктердің ішкі формасын сақтайтынын, мағынасының лексикалық тіркеспен байланысатынын дұрыс атап көрсетеді [4; 2]. Компоненттердің ауыспалылығы етістікті және атрибутивтік тіркестерге тән. Компоненттердің орын ауыстыруынан туындайтын лексикалық және фразеологиялық синонимдер құрылымы жағынан ұқсас. Компоненттерінің ауысуы арқылы жасалған вариант фразеологиялық бірліктер мағыналық